

Igor LUKŠIČ, Anton GRIZOLD*

HUMANIZACIJA POLITIKE: Šestdeset let politologije v Sloveniji**

Politika kot zavestna človekova dejavnost, usmerjena na urejanje odnosov med člani skupnosti, je od prvih korakov učlovečevanja ena osnovnih gibal vsake človekove dejavnosti. Za zahodno zavest se je intenzivno institucionalizirala z življenjem ljudi v politični skupnosti v antični Grčiji z vzpostavitvijo mestne državnice polis: v njej in za njeno reprodukcijo. Vnesla je moment celote, ki je bil poprej samo ali pretežno skrb narave. Naravni zakoni so do nastanka političnih oblik delovanja ljudi determinirali celoto človeštva.¹ Politično življenje ljudi pa je od svojih začetkov spremljala tudi politična misel, refleksija o tem, kaj se s politično skupnostjo dogaja, zakaj sploh obstaja, kaj pravzaprav je, kakšna je povezava z vrednotami, kot so sreča, pravičnost, svoboda, enakost, varnost. Zgodovinski viri obravnave pojavov politike so različni in segajo daleč v človeško zgodovino. Vsaj za evropski prostor je mogoče trditi, da se zgodovina politične znanosti začne v antični Grčiji (Bibič, 2021: 3). Aristotel je v svojem delu Politika najbolj celovito opredelil pojmovni aparat za obravnavo pojavov politike v smislu antične polis, v kateri naj živi svobodni državljani.²

S pojavom znanosti postanejo osrednje teme politične misli nastanek, strukture in funkcije države. Z nadaljnjim razvojem države in njene vse večje vloge v družbenem življenju se državni značaj politike le še krepi. Identifikacija države s politiko postane preozka, saj obsega politika poleg državnega tudi delovanje širših družbenih, materialnih idr. dejavnikov na nacionalni in mednarodni ravni (prim. Bibič, 2021: 26).

Prva polovica dvajsetega stoletja je bila v znamenju vzpona politike. Konec devetnajstega stoletja je politično speljal v stranke in angažiral množice ljudi za odločanje o skupnih zadevah. Začel se je velik pohod demokratizacije. Navadni ljudje so se angažirali, da bi spremili svet.

* Dr. Igor Lukšič, redni profesor, Univerza v Ljubljani, Slovenija, *gostujoči urednik*; Dr. Anton Grizold, redni profesor, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Kratki znanstveni članek.

DOI: 10.51936/tip.59.posebnaštevilka1.187-194

¹ Naravni zakoni so tedaj pretežno določali obliko in vsebino delovanja skupnosti pred vstopom v politiko: sorodstvene vezi, količina narojenega prebivalstva v danem plemenu, vremenske razmere, geografske okoliščine, količine in dostop do hrane in vode. Z vprašanjem razmerja med politiko, naravo in družbo se ukvarja posebna veja politologije, to je politična antropologija. O tem glej podrobno v Južnič (1978) in Lukšič (2021).

² Več o stališčih klasičnih političnih mislecev o politiki glej Bibič, 1997: 29–34.

Kmetje, delavci, ženske so hoteli skozi politiko spremeniti svet sebi v prid, da bi ne bil samo po meri aristokracije in vedno močnejše kapitalske elite. Politiko so v tem času doumeli kot prostor za širjenje svobode, ki jim je bila kratena v civilni družbi, predvsem v ekonomiji, v družini in verskih organizacijah. (Lukšič, 2021: 7)

Nesvobodo, neenakost in nepravilnost so doživljali na ravni posameznikov, predvsem pa kot narodi znotraj unitarnih držav (npr. Avstro-Ogrska, Turčija, Rusija), kot etnične skupine, plemena znotraj organizacije kolonializma, kot razredi in sloji, kot rase in ženske.

Prva svetovna vojna je nasilni odgovor na obetajoče procese demokratizacije ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja. Predstavlja poskus, da bi svet spravili v stare tirnice, da politika (prizadevanje za javno dobro in dobro vseh) ne bi ogrozila zasebne sfere, utrjene na privatni lastnini (prizadevanja za dobro lastnikov). Demokratični potencial ljudstva je bil z vojno pospravljen na fronto. Tam naj bi se izživela energija mladine, energija po spremembi. In se v mnogočem tudi je. Vendar prva svetovna vojna duha demokratizacije in želje po novem svetu ni odpravila, pač pa jo je celo pospešila. Od oktobrske revolucije v Rusiji leta 1917 se je gorečnost po novem svetu prelila v celotno zahodno Evropo: od Nemčije, do Italije in Francije, kasneje pa tudi Španije.

Moč ljudskih množic po spremembi je bila tako velika, da se je v boj proti njej moral vpreči tudi najtrši konservativizem v podobi fašizma in nacizma. Politični angažma spremembe je bil v jedru kapitalizma s fašizmom in nacizmom tako spretno zapeljan v utrjevanje starega sveta neenakosti, nesvobode in nepravilnosti in okrepljene dehumanizacije. Na nov način se je okrepila ideja hierarhije, v kateri je najvišji vodja v stiku z vsakim členom naroda – ljudstva, pri čemer gre zato za privid transparentnih odnosov in jasnega razmerja med prijatelji in sovražniki.

Politika je preplavila življenja ljudi. Politično je bilo vredno, želeno, nujno. Na desni in levi, na skrajni desni in skrajni levi ter tudi v sredini. V obdobju med obema vojnama se je zanimanje za politiko okrepilo tudi pri antropologih, sociologih, pravnikih in ekonomistih. Zanimalo jih je, kako je bilo s politiko in političnostjo nekoč. Ali je to del narave človeka? Kako je s politiko v nedržavotvornih ljudstvih? Zanimalo jih je, kako je pravo potopljeno v politiko in koliko lahko pripomore k boljši politični skupnosti. Postavilo se je tudi vprašanje razmerja med ekonomijo in politiko v luči demokratizacije in vdora množic v politiko.

Politična znanost je otrok dobe politizacije. Zanimanje zanjo se poveča v politično intenzivnih obdobjih, v obdobju depolitizacije pa začasno zamre. Političnost šestdesetih je zanimanje za politično znanost znova močno obudilo.

Druga polovica sedemdesetih pa je težnjo po spremembi sveta nadomestila s potrebo po rasti in modernizaciji. Utrdilo se je prepričanje, da je svet v težavah samo zato, ker je še premalo principa zasebne lastnine, ublagovljenja in intervencije nevidne roke trga. Vsakršna zavestna človeška dejavnost je po tej predstavi moteča za naravne sile. Politično se je tako rinilo na rob, s tem pa tudi demokratični potencial ljudi. Namesto politike smo dobili upravo in tehniko vladanja, namesto kritične javnosti, ki premleva skupno dobro, smo dobili oglase zasebnih podjetij, namesto »public relations« smo v javni sferi dobili »private relations«. V tem kontekstu je težko obujati izvorno političnost in politiko, saj zanjo v sodobnem neoliberalnem svetu ni kaj prida podpornih empiričnih izkazov. Naravno stanje je geslo dneva, politika pa je moteča sfera in dejavnost. Zato širši kontekst in stanje duha politični znanosti trenutno nista naklonjena. V resnici je prav dandanes potreba po večjem zanimanju za politiko in politično znanost nujna.

Kant je v Večnem miru zapisal to, kar je bilo jasno že Aristotelu³ in Hobbesu⁴: »Mirovno stanje med ljudmi, ki živijo drug poleg drugega, ni naravno stanje (status naturalis); naravno stanje je namreč stanje vojne, to je, čeprav ne vedno dejanskih, pa vsaj vedno grozečih sovražnosti. Mirovno stanje se mora torej ustvariti ...« (Kant, 1937/1795: 59) In to so ustvarili ljudje z družbo in s politiko.

Nujnost čeznaravnega, od narave k političnosti, je naravnost politologije. Nujnost omike, ki nas krade naravni neposrednosti, nujnost človeškosti, ki nas vodi stran od bestialnosti: to so naloge politologije. V tem smislu je njena naloga tudi politična, da je afirmativna do polja političnega in da se ne utaplja kot banalna mešetarska pojavnost samo v dajdamu individualnih karier.

Naš namen ni obravnavati zgodovinske geneze in razvoja politike kot posebnega področja družbenega življenja, ampak predvsem opozoriti na širši konceptualni okvir politike in političnega v sodobni družbi, zato navajamo naslednjo širšo opredelitev politike Adolfa Bibiča, utemeljitelja politične znanosti v Sloveniji in v nekdanji Jugoslaviji:

³ »Iz tega je torej jasno, da je človek po naravi politično bitje (zoon politikon), in tisti, ki je brez polis (apolis) zaradi narave, ne pa naključja, je bodisi pokvarjen bodisi mogočnejši kakor človek; je kakor človek, ki ga je Homer ožigosal kot človeka 'brez rodu, brez zakona, brez ognjišča'; ta je namreč obenem takšen po naravi in željan vojne, saj je kakor osamljena figurica v igri pettoi.« (Aristotel, 2010: 112)

⁴ »Po naravi ima vsak pravico do vsega ... Toda pravica vseh do vsega dejansko ni nič boljša, kakor če nihče ne bi imel pravice do ničesar. ... Ker se medsebojni napadalnosti, ki tiči v človekovi naravi, pridružuje pravica vsakogar do vsega, pri čemer nekdo z vso pravico napada, drugi pa z vso pravico brani, in ljudje zato živijo v nenehnem nezaupanju ter se ubadajo s tem, kako bi ovirali drug drugega, je stanje ljudi v naravni svobodi stanje vojne.« (Hobbes, 2006: 89) V *Leviathanu* iz leta 1651 Hobbes ugotavlja podobno: »Tako je očitno, da ljudje, dokler živijo brez ene skupne oblasti, ki jih vse drži v strahu, živijo v tistem stanju, ki se imenuje vojna, in to takšna vojna, v kateri je vsak človek proti vsakemu človeku.« (1961: 108)

Politika je družbena dejavnost, zasnovana na družbeni delitvi dela, na njej temelječi socialni strukturi – v razredni družbi predvsem razredih –, dejavnost, ki se nanaša na urejanje položaja človeka in strukturnih elementov družbe – v razredni družbi predvsem razredov – v njihovem temeljnem, produkcijskem odnosu in pri delu sploh, kakor tudi na odločanje o splošnih zadevah dane družbe ali mednarodne skupnosti. Kolikor se ta dejavnost (posredno ali neposredno) realizira ali skuša realizirati prek države, govorimo o politiki v ožjem pomenu besede: če pa so subjekti te dejavnosti poljubni, mislimo na politiko v širšem smislu.» (Bibič, 2021: 33)

Zanj je trajen cilj politike »po sledovih najboljše tradicije novoveške filozofije ... osvobajanje, emancipacija kot mnogo razsežnostni proces ...« (Bibič, 1978: 5)

V obdobju moderne znanosti – s kapitalističnim načinom produkcije življenja ljudi in stvari – je proučevanje politike in pojavov, povezanih z njo, pridobilo znanstveni značaj, torej z uporabo različnih znanstvenih metod. Slednje je povezano predvsem s postopnim uvajanjem študijskih in raziskovalnih programov s področij politike na univerze nekaterih razvitih držav šele v 20. stoletju, imenovanim tudi stoletje politike. 20. stoletje se je začelo z vstopom širokih množic na politično polje, s tem ko se je razširila volilna pravica in so se bolj na široko odprla vrata formalnega dostopa do politike nasploh.

Slovenija je leta 1961 dozorela do te mere, da je vzpostavila študij političnih ved na Visoki šoli za politične vede v Ljubljani.⁵ Šola je združila več ambicij: ambicijo Zveze komunistov, da utrdi samostojno doktrinarno pot v smeri samoupravnega socializma in neuvrščene mednarodne politike in da se izobrazijo nacionalno elito za vodenje nastajajoče nacije, ter ambicijo akademske sfere, da tudi politika postane predmet znanstvene analize in da se zlasti pravo in ekonomija dokvalificirata za uspešno vodenje in upravljanje politične sfere pri nas.

Ob šestdesetletnici študija in raziskovanja politologije v Sloveniji smo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani pripravili znanstveno konferenco, na kateri smo kolegica in kolegi treh generacij soočili analize o stanju in razvoju politologije v svetu in v Sloveniji.

Konferenca je potekala v organizaciji Slovenskega politološkega društva (SPOD) in Katedre za teoretsko analitsko politologijo na Fakulteti za družbene vede. Namen konference je bil osvetliti razvoj študija in raziskovanja politologije od začetka študija na Visoki šoli za politične vede do danes. Zato

---

⁵ Monika Kalin Golob in Anton Grizold (ur.) (2011) sta pred desetimi leti uredila zbornik besedil, ki doslej najbolj celovito prikažejo, kako se je fakulteta in znotraj nje tudi politologija razvijala od svojih začetkov.

so bili v razpravo vključene vse veje politologije, ki so se razvile na fakulteti. Na konferenci so sodelovali ugledni raziskovalci in pedagogi s Fakultete za družbene vede in Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, in sicer s področij politične teorije, mednarodnih odnosov, analize politike in javne uprave, obramboslovja, zgodovine, prava, sociologije in komunikologije.

V pričujoči posebni številki Teorije in prakse objavljamo članke avtorjev, ki predstavljajo in analizirajo posamezne vidike dosedanjega razvoja politologije kot študija, raziskovanja in njenega epistemološkega uresničevanja kot posebne znanosti o politiki v razmerju do drugih družboslovnih disciplin.

Članek Igorja Lukšiča obravnava razvoj politologije na Slovenskem še pred nastankom Visoke šole leta 1961 najprej v neformalnih oblikah, potem v okviru Univerze v Ljubljani. Avtor posveti pozornost tudi širšim družbenim in političnim razmeram v Sloveniji v takratni Jugoslaviji, ki so pripomogle k ustanovitvi študija politologije, in sicer najprej kot visokošolskega in potem kot univerzitetnega študija v Sloveniji. Avtor posebej izpostavi prispevek Adolfa Bibiča pri utemeljevanju politične znanosti v Sloveniji in Jugoslaviji. Kot pokaže natančna analiza evolucije politologije v Sloveniji, je bila ta v tem času sposobna originalnih analiz v zelo različnih kontekstih – od ožjega polja institucionalne politike in prakseologije prek politične teorije in filozofije, politične antropologije, mednarodnih odnosov, obramboslovja do ekologije, ekonomije, komuniciranja, idr. Članek ponuja holiistično analizo vseh omejitev in ovir v razvoju in afirmaciji politologije tako v preteklosti kot danes.

Cirila Toplak podrobno predstavlja razvoj mednarodnih asociacij za politične vede, ki so najprej nastale v zahodnih demokracijah in so postopno spodbudile nastanek politoloških institucij tudi v Jugoslaviji in Sloveniji. Avtorica celovito prikaže umeščenost slovenskih politologinj in politologov v mednarodne povezave. Pri tem poda uvid v zgodovino delovanja Slovenskega politološkega društva in primerja izvorno zastavljene naloge društva z realizacijo. Ocení razloge za spremembe in aktualno stanje v akademskem društvenem delovanju nasploh. Temeljna teza avtorice je, da so akademska društva, kot je SPOD, zašla v krizo delovanja iz razlogov, povezanih z družbenimi spremembami v Sloveniji v zadnjem desetletju.

Jernej Pikalo analizira razvoj politične teorije in teoretske politologije v Sloveniji. Avtorjeva izhodiščna teza je, da v odsotnosti teoretizacije politične sfere vstopa forma morale, kar politologijo intelektualno šibi. V nadaljevanju argumentirano dokaže, da je bil največji razcvet politične teorije vezan na proces razvoja samostojne države Slovenije in s tem povezan nov tip političnosti. Avtor izhaja iz teze, da za razliko od drugih držav v regiji v Sloveniji ne moremo govoriti o prelomih ali potresih znotraj linije razvoja politične teorije, temveč o tranzicijah ali evolucijah. Članek ponuja natančno

obravnavo ključnih del in avtorjev in pokaže, da v politični teoriji v Sloveniji obstajata kontinuiteta in tradicija, zaradi česar se razlikuje od nekaterih drugih vzhodno- in srednjeevropskih političnih teorij. Zgodovinsko analizo sklene avtor z oceno, da je bilo v zadnjih dvajsetih letih v Sloveniji premalo narejeno za boljšo samorefleksijo politologije.

Anton Bebler analizira obramboslovno vejo politologije. Pokaže, kako se je obramboslovje kot akademska disciplina razvijalo skupaj z zametki osamosvajanja Slovenije z naslonitvijo na politološke koncepte. Obramboslovje kot posebna družboslovna disciplina se je mednarodno uveljavilo predvsem po zaslugi dobro zasnovanega raziskovanja na Fakulteti za družbene vede (FDV) Univerze v Ljubljani. Leta 1985 je bil na FDV ustanovljen Obramboslovni raziskovalni center, v okviru katerega raziskovalci in raziskovalke izvajajo številne nacionalne in mednarodne raziskovalne projekte.

Drago Zajc analizira vlogo politologije v štirih krizah zadnjega desetletja. Posebno pozornost namenja analizi dogajanj v Državnem zboru Republike Slovenije, kjer se je odvijal najpomembnejši del reakcij slovenske politike na krize in kjer se najlažje odraža vpliv politologije na politični proces in pomembne odločitve slovenske države.

Marko Hočevar se loteva konceptualizacije politike. Izpostavlja posebnost politike kot predmeta preučevanja politologije zlasti v razmerah kapitalističnega načina produkcije. Članek izhaja iz teze, da je možno govoriti o strukturni pogojenosti sodobne politične znanosti kot znanosti o politiki, ki je neločljivo povezana z vzponom kapitalističnega produkcijskega načina. S kapitalizmom naj bi namreč prišlo do ločitve politične oblasti in ekonomije, pri tem pa tudi za cepitev med javno/politično in zasebno sfero. V tem pogledu članek ponuja novo branje oz. aktualizira branja o razvoju politične znanosti, ki danes prepogosto ostajajo prezrta.

Andrej Lukšič obravnava razmerje med politično znanostjo in ekologijo. Ugotavlja, da je največji proizvajalec okoljskih poškodovanj v današnjem svetu kapitalistični materialni način produkcije. Tako dojeta strukturno vzpostavljena razmerja med državno oblastjo in kapitalističnim razredom kot nosilec akumulacijskega procesa določajo specifičen pogled na okoljsko problematiko, kot nam je sicer posredovana skozi različne okoljske diskurze. Da bi politologija lahko prispevala znanstvene odgovore za reševanje tega vitalnega problema, bi se po njegovem mnenju morala rekonceptualizirati, kar pomeni, da bi se poslovila od hobbsevske-machiavellističnih konceptov.

Žiga Vodovnik se loteva enega ključnih polj politološkega raziskovanja danes, tj. polje demokracije. Avtor ugotavlja, da je politologija še preveč ujeta v mehanicistične koncepte in da bo treba uvesti vrsto konceptualnih osvežitev, da bi demokracijo in politiko razumeli v skladu s premiki na terenu sodobne politike. Opozarja na izgubo analitične ostrine pri obravnavah države, saj povsem spregledajo procese njene deteritorizacije in

prostorskega prestrukturiranja, ko se je država prisiljena prilagajati dinamiki kapitalizma kot načina produkcije. Članek v drugem delu analizira glavne teorije demokracije in identificira njihove poglobitve.

Tomaž Pušnik analizira koncept moči in oblasti v sodobni politologiji, zlasti v okviru koncepta deliberativne demokracije. Vladajoča raba koncepta moči, ki se fokusira na negativno, nasilno plat, ne more dojeti koncepta politike, kot se odvija v vsej svoji širini in globini. Zato se zavzame za navezavo koncepta moči na Foucaultovo pojmovanje oblasti. Avtor ugotavlja, da teoretske predpostavke deliberativne demokracije z dojemanjem moči kot opresivne sile ne zmorejo pojasniti političnega. Izključno negativno dojetje moči pri agonistiki pa onemogoča prepoznanje, da ideje in prakse deliberacije že oblikujejo politično.

Marinko Banjac predstavlja analizo vloge politologije v procesu izobraževanja. V članku se osredini na konceptualizacijo državljske vzgoje v demokratičnem političnem sistemu v razmerah prevlade (neo)liberalizma in v kontekstu družbe tveganja. Pri poučevanju o politiki se zavzema za razvoj emancipatornih oblik pedagogike, ki resno jemljejo izzive demokratizacije in opolnomočenja posameznika.

Albin Igličar analizira razmerje med pravom in politologijo in ugotavlja, da državna oblast zagotavlja pravo obvezno moč in učinkovitost. Pravo zamejuje politične procese in institucionalizira človekove pravice. Vpliv političnih interesov se izraža prek zakonodajne politike, pravno racionaliziranje politike pa v delovanju pravne države. Članek izpostavlja ugotovitve, da dobro zakonodajno politiko usmerjajo splošni družbeni interesi ter posplošene življenjske izkušnje, pridobljene iz eksistenčno pomembnih in ponavljajočih se družbenih odnosov. To tudi pomeni, da je pravno državo treba vezno vezati na proces sprejemanja zakonov in drugih odločitev, ki postavljajo temeljna pravila delovanja družbe.

Janko Prunk analizira razmerje med zgodovino in politologijo na primeru zgodovine slovenske politične misli. Analizo uvede esej Matije Majarja iz leta 1848 o ustavodajni skupščini, nato pa nadaljuje z Lončarjevo analizo treh najmočnejših doktrin iz leta 1900. Predstavi politično misel na Slovenskem vezano na NOB in revolucijo ter na koncu predstavi tudi dela slovenskih politologov na tej temi. Predstavi tudi nekatere svoje poglobitve dosežke na področju povezovanja teh dveh znanstvenih področij in napoveduje objavo monografije o slovenski politični misli v zgodovini.

Dejan Verčič v svojem članku analizira razmerje med komunikologijo in politologijo. Ugotavlja, da sta disciplini sestri, ki si skozi tisočletja delita očete. Aristotel je ob Politiki napisal Retoriko, ker je upal, da bo s tem pomagal rešiti atensko demokracijo pred demagogijo. Svet je danes na pospeških, ki za politologijo odpirajo vprašanja hiperdemokratizacije in za komunikologijo hipermediatizacije. V suprateritorialnem svetu komuniciramo

hipoma in hkrati. Strateško komuniciranje kot namenska raba komuniciranja za občevanje, ki je ključno za doseganje ciljev, služi družbenemu, gospodarskemu ali političnemu razvoju, pa tudi za normalizacijo naraščajočih družbenih neenakosti, razlik v moči in režimov dominacije med regijami ter državami in znotraj njih.

Analize v člankih te posebne številke Teorije in prakse so dobra refleksija stanja politologije kot študija in znanosti v Sloveniji in najavljajo še bolj temeljita raziskovanja nastajanja temeljnih konceptov za potrebe razumevanja sodobnih trendov na področju politike tako v Sloveniji kot v svetu.

LITERATURA

Aristotel (2010): *Politika*. Ivančna gorica: GV.

Bibič, Adolf (1978): *Politična znanost, ideologija, politika*. Ljubljana: ČZP Komunist.

Bibič, Adolf (2021): *Kaj je politična znanost? Ponatis iz leta 1969*. Ljubljana: Založba FDV.

Bibič, Adolf (ur.) (1997): *Kaj je politika?* Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Hobbes, Thomas (1961): *Leviathan*. Beograd: Kultura.

Hobbes, Thomas (2006): *Elementi naravnega in političnega prava. Del 1, Človekova narava*. Ljubljana: Krtina.

Južnič, Stane (1978): *Socialna in politična antropologija*. Ljubljana: Založba FSPN.

Kalin Golob, Monika, Anton Grizold (ur.) (2011): *50 let znanosti o družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kant, Immanuel (1795/1937): *K večnemu miru*. V: Immanuel Kant, *Dve razpravi*. Ljubljana: Slovenska matica.

Lukšič, Igor (2019): *Med hlapci in revolucionarji. Nastanek političnih idej in doktrin na Slovenskem*. Ljubljana: Modrijan izobraževanje, d.o.o.

Lukšič, Igor (2021): *Politična antropologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.